

Vad tycker de äldre om äldreomsorgen, 2020?

Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? är en enkätundersökning som skickas till äldre personer som bor i ordinärt boende med stöd av hemtjänst eller som bor på särskilt boende för äldre.

De som har svarat i år skiljer sig inte från tidigare års respondenter beträffande fördelningen av kön och ålder. Men i årets undersökning är andelen äldre som har svarat utan hjälp från någon annan större jämfört med föregående år, både hos dem som bor i ordinärt boende med stöd av hemtjänst och hos dem som bor på särskilt boende för äldre. I årets undersökning liksom tidigare års undersökningar är det en större andel av dem som svarar själva som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som ganska eller mycket gott. Detta tyder på att äldre personer med sämre hälsa är underrepresenterade i årets undersökning. Årets resultat bör därför tolkas med försiktighet.

Lite om undersökningen

Socialstyrelsen genomför årligen sedan 2013 den nationella undersökningen *Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?*. Undersökningen riktar sig till personer 65 år och äldre som bor i ordinärt boende med stöd av hemtjänst eller bor på särskilt boende för äldre (SÄBO).

I 2020 års undersökning av *Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?* fick 215 522 personer med äldreomsorg möjlighet att medverka. Av dessa svarade 110 715 personer på enkäten. Enkäterna skickades ut under vecka 11 (9–13 mars) och sista svarsdatum var den 24 maj.

Bakgrund

Enkäterna till undersökningen *Vad tycker de äldre om äldreomsorgen, 2020?* skickades ut till respondenterna samma vecka som Folkhälsomyndigheten konstaterade att det fanns tecken på en samhällsspridning av virussjukdomen covid-19 i de två största regionerna i Sverige [1]. Folkhälsomyndigheten rådde alla att undvika att träffa andra människor, framförallt riskgrupper och personer 70 år och äldre.

Den 30 mars beslutade regeringen om besöksförbud på samtliga äldreboenden. Beslutet trädde i kraft den 1 april, men redan tidigare lämnade regeringen

en skarp rekommendation mot att besöka äldreboenden, för att minska risken för smittspridning bland äldre personer [2].

Hur många och vilka har svarat

Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? är en totalundersökning som trots ett stort bortfall, även i år har ett stort antal respondenter (hemtjänst 82 834 och SÄBO 27 872).

Registret över vilka som skulle ingå i undersökningen uppdaterades kontinuerligt genom samkörning med dagsaktuellt folkbokföringsregister under tiden som undersökningen pågick. Personer som under perioden sa upp sin hemtjänst för att minska sina kontakter togs då bort från registret, likaså togs avlidna personer bort.

Med tanke på att det fanns en samhällsspridning av covid-19, råd om att undvika att träffa andra människor och att det var besöksförbud på särskilda boenden under den större delen av svarsperioden, vilket hindrade månganhöriga från att kunna hjälpa till att besvara enkäter, så är svarsfrekvensen som förväntat sämre i båda grupperna jämfört med föregående år. Hos personer som bor i ordinärt boende och har hemtjänst är svarsfrekvensen 3 procentenheter lägre och hos personer som bor på SÄBO är den 10 procentenheter lägre år 2020 jämfört med år 2019. Sjunkande svarsfrekvenser är ett generellt problem i enkätundersökningar, så även för denna undersökning, vilket framgår av tabellen nedan.

Tabell 1. Antal personer som fått enkäten (population) och andel (%) enkäter som besvarats åren 2013 till 2020.

Hem-tjänst	Population	Andel svar	Särskilda boenden	Population	Andel svar
2013	142 124	70	2013	70 376	57
2014	139 441	67	2014	68 357	55
2015	137 546	67	2015	72 636	55
2016	144 863	65	2016	72 724	56
2017	144 643	63	2017	71 577	54
2018	146 171	60	2018	71 696	49
2019	147 560	60	2019	72 431	50
2020	145 445	57	2020	70 077	40

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? Socialstyrelsen, 2019–2020.

Vilka som har svarat skiljer sig också från tidigare år. Respondenterna får svara på en fråga om vem eller vilka som besvarat/fyllt i enkäten. Den äldre personen kan svara själv, tillsammans med någon eller så gör någon annan det åt den äldre personen.

Det är en större andel i båda grupperna som år 2020 uppgett att de har svarat själva, jämfört med 2019. Av äldre personer i ordinärt boende som har hemtjänst så är det i år, en mindre andel enkäter som har besvarats enbart av någon annan. Av dem som bor på SÄBO så är det en mindre andel som har fått hjälp av någon att svara, jämfört med föregående år. Trots att fler har svarat själva i år, så är fortfarande en majoritet av enkäterna på SÄBO besvarade av enbart någon annan

än den äldre personen själv. Vanligtvis är denne annan en anhörig och dessa påminns i inledningen av enkäten om att svaren ska spegla den äldres uppfattning.

Generellt besvaras frågorna mer positivt när den äldre personen svarat själv, något mindre positivt när den äldre svarat tillsammans med någon och minst positivt när någon annan svarat åt den äldre personen, ett svarsmönster som även syns i de tidigare undersökningarna.

Tabell 2. Andel (%) enkäter som besvarats av den äldre själv, den äldre tillsammans med någon eller enbart någon annan – hemtjänst och särskilt boende, åren 2019 och 2020.¹

Svarsalternativ	Hemtjänst		Särskilt boende	
	2019	2020	2019	2020
Den äldre själv	52	59	13	18
Den äldre tillsammans med någon	10	10	24	19
Enbart någon annan	38	31	63	64

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? Socialstyrelsen, 2019–2020.

Det allmänna hälsotillståndet

Frågan om det allmänna hälsotillståndet används även i andra undersökningar, till exempel i Folkhälsomyndighetens *Hälsa på lika villkor?* Det är en självskattning som är tänkt att visa hur människor själva uppfattar sin sammantagna psykiska och fysiska hälsa. Många olika faktorer kan påverka den självskattade hälsan, till exempel bostadsförhållanden, graden av socialt och emotionellt stöd samt stress [3].

Trots det så bedömer de flesta äldre med äldreomsorg i likhet med tidigare år det allmänna hälsotillstånd som någorlunda gott. Därtill har andelen, som år 2020 bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som mycket gott eller ganska gott, ökat hos äldre personer som bor i ordinärt boende och har hemtjänst, jämfört med år 2019. Dessa äldre personer som bor i ordinärt boende med hemtjänst uppfattar sitt allmänna hälsotillstånd sammantaget bättre (ganska gott och någorlunda) än de som bor på SÄBO.

Tabell 3. Andel (%) respondenter som svarat på frågan hur de bedömer sitt allmänna hälsotillstånd – hemtjänst och särskilt boende, åren 2019 och 2020.¹

Svarsalternativ	Hemtjänst		Särskilt boende	
	2019	2020	2019	2020
Mycket gott	4	5	4	4
Ganska gott	27	29	24	25
Någorlunda	46	45	40	40
Ganska dåligt	19	18	24	24
Mycket dåligt	4	4	8	8

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? Socialstyrelsen, 2019–2020.

¹ Basen i samtliga tabeller och figurer är alla enkätsvar. Svaren kan vara lämnade av den äldre personen själv, den äldre personen tillsammans med någon annan eller enbart någon annan som svarat åt den äldre personen. Undantaget är svar lämnade av enbart personal, de är borttagna och finns inte med i några resultat.

Det är troligt att situationen med samhällsspridningen av covid-19 under våren ökade stressen hos många äldre och att många hade ett mindre socialt och emotionellt stöd än de vanligtvis har. Men resultatet avviker från vad som kunde förväntas mot bakgrund av den situationen. Det beror sannolikt på att det i år, jämfört med tidigare år, var färre av de som skulle behövt hjälp med att svara (troligen på grund av sviktande hälsa), som kunde delta i undersökningen.

Det är värt att notera att en större andel av personerna i den äldsta gruppen, både av de som bor i ordinärt boende med hemtjänst och av de som bor i SÄBO, bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som ganska gott, jämfört med de yngre åldersgrupperna.

Tabell 4. Andel (%) i olika åldersgrupper som svarat på frågan hur de bedömer sitt allmänna hälsotillstånd – hemtjänst och särskilt boende, år 2020.¹

Svarsalternativ	Hemtjänst			Särskilt boende		
	65–74	75–79	80+	65–74	75–79	80+
Mycket gott	5	5	4	4	4	4
Ganska gott	26	26	30	22	22	26
Någorlunda	42	44	45	37	37	41
Ganska dåligt	22	21	17	25	26	23
Mycket dåligt	6	5	3	12	10	7

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? Socialstyrelsen, 2020.

Besvär av ängslan, oro eller ångest

Ångest är en starkare form av oro och är ett av de vanligast psykiska sjukdomstillstånden. ”Våga tala om psykisk ohälsa”, är en informationsskrift som vänder sig till äldre personer och deras närstående. Där beskrivs hur psykisk ohälsa kan yttra sig, när man bör söka hjälp och var hjälp finns [4].

Hos äldre personer som bor i ordinärt boende och har hemtjänst så är det drygt hälften i 2020 års undersökning, som inte har besvär av ängslan, oro eller ångest. Men hos äldre personer som bor på SÄBO så har hälften i år, lätta besvär av ängslan, oro eller ångest.

Jämfört med år 2019 så är det 2020 en mindre andel äldre personer som bor i ordinärt boende med hemtjänst, som uppger att de har besvär av ängslan, oro eller ångest. Men hos äldre personer som bor i SÄBO, är det i år en större andel som har lätta besvär av ängslan oro eller ångest, jämfört med föregående år.

År 2020 är det jämfört med år 2019, 3 procentenheter fler äldre personer som bor på SÄBO som har svarat att de har lätta besvär av ängslan, oro eller ångest. Det är värt att notera eftersom det samtidigt är så att det är fler i år som har svarat själva och eftersom de som svarar själva generellt har mindre besvär av ängslan, oro eller ångest.

Tabell 5. Andel (%) respondenter som svarat på frågan om de har besvär av ängslan, oro eller ångest – hemtjänst och särskilt boende, åren 2019 och 2020.¹

Svarsalternativ	Hemtjänst		Särskilt boende	
	2019	2020	2019	2020
Nej	52	53	40	37
Ja, lätta besvär	41	40	48	51
Ja, svåra besvär	7	6	12	12

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? Socialstyrelsen, 2019–2020.

Kvinnor besväras mer än män av ängslan, oro eller ångest. Skillnaden är störst mellan kvinnor respektive män som bor i ordinärt boende med hemtjänst och som har uppgett att de har lätta besvär av ängslan, oro eller ångest.

Hos äldre personer som bor i SÄBO är det en större andel kvinnor än män som upplever både lätta och svåra besvär av ängslan, oro eller ångest.

Tabell 6. Andel (%) kvinnor och män som svarat på frågan om de har besvär av ängslan, oro eller ångest – hemtjänst och särskilt boende, år 2020.¹

Svarsalternativ	Hemtjänst		Särskilt boende	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Nej	51	58	35	40
Ja, lätta besvär	42	37	52	49
Ja, svåra besvär	7	5	13	10

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? Socialstyrelsen, 2020.

Besvär av ensamhet

Besvär av ensamhet påverkar den psykiska och fysiska hälsan samt livskvaliteten negativt. Det finns olika sätt att undersöka ensamhet. Statistiska centralbyrån gör det genom att till personer 16 år och äldre, ställa frågor om antalet sociala kontakter under en månad. Deras resultat visar att andelen ensamma ökar med åldern [5]. I den här undersökningen handlar det om upplevelsen av ensamhet, frågan lyder, *Händer det att du besväras av ensamhet?*

Liksom på frågan om besvär av ängslan, oro och ångest så är det vanligare att de som bor i SÄBO uppger att de har besvär av ensamhet, jämfört med de som bor i ordinärt boende med hemtjänst.

Hos äldre personer som bor i SÄBO så är det i år en något större andel som ofta har besvär av ensamhet, och en större andel som besväras av ensamhet då och då jämfört föregående år. Hos äldre personer som bor i ordinärt boende med insats från hemtjänst är skillnaden i svarsfördelning mellan år 2020 och 2019 liten.

Tabell 7. Andel (%) respondenter som svarat på frågan om det händer att de besväras av ensamhet – hemtjänst och särskilt boende, åren 2019 och 2020.¹

Svarsalternativ	Hemtjänst		Särskilt boende	
	2019	2020	2019	2020
Nej	47	48	35	31
Ja, då och då	40	40	47	50
Ja, ofta	13	13	18	19

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? Socialstyrelsen, 2019–2020.

I likhet med ångslan, oro eller ångest så är det en större andel kvinnor än män som besväras av ensamhet. I gruppen äldre personer som bor i ordinärt boende med hemtjänst uppger en större andel kvinnor än män, både att de ofta har besvär och att de då och då har besvär av ensamhet. Av äldre personer i SÄBO är det också en större andel kvinnor än män som uppger att de ofta har besvär av ensamhet.

Tabell 8. Andel (%) kvinnor och män som svarat på frågan om det händer att de besväras av ensamhet – hemtjänst och särskilt boende, år 2020.¹

Svarsalternativ	Hemtjänst		Särskilt boende	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Nej	44	54	30	32
Ja, då och då	42	36	50	50
Ja, ofta	14	10	20	18

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? Socialstyrelsen, 2020.

I 5 kap. 5 § Socialtjänstlagen (2001:453), har det gjorts förändringar som bland annat syftar till att bryta isolering genom särskilda boendeformer för äldre personer. Med samma syfte (att bidra till att motverka ofrivillig ensamhet bland äldre personer), har Socialstyrelsen 2020 fått regeringens uppdrag att fördela statsbidrag till landets kommuner och till ideella föreningar och stiftelser (se regleringsbrevför budgetåret 2020 avseende anslag 4:5 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet).

Brukar personalen ha tillräckligt med tid

Det är en större andel av äldre personer som har hemtjänst i ordinärt boende som har svarat att personalen alltid brukar ha tillräckligt med tid att utföra sitt arbete hos dem, jämfört med dem i SÄBO. Men en majoritet av dem i SÄBO anser ändå att personalen oftast brukar ha tillräckligt med tid, och det är en förbättring jämfört med 2019.

På denna fråga är det en tydlig skillnad beroende på om enkäten besvarats av den äldre själv, den äldre tillsammans med någon eller enbart någon annan.

Av dem som bor i ordinärt boende och har hemtjänst och som har svarat själva, så är det 44 procent som anser att personalen alltid brukar ha tillräckligt

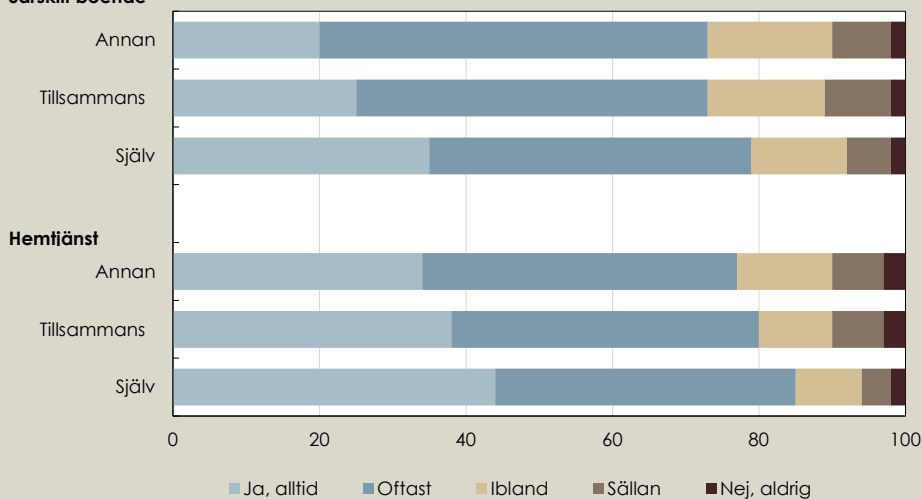
med tid. När någon annan ensam har svarat åt den äldre så är det 34 procent som uppgett detsamma.

Hos äldre personer i SÄBO är skillnaderna än större. Av dem som har svarat själva uppger 35 procent att personalen alltid brukar ha tillräckligt med tid, till skillnad från när någon annan ensam har svarat åt den äldre, då är det 20 procent som anser att personalen har tillräckligt med tid för att utföra arbetet hos den äldre personen. Svarmönstret har varit likadant tidigare år.

Figur 1. Andel (%) respondenter som svarat på frågan om personalen brukar ha tillräckligt med tid att utföra sitt arbete hos den äldre personen, efter vem som besvarat enkäten – hemtjänst och särskilt boende för äldre, år 2020.¹

Vem som har besvarat enkäten kan vara den äldre själv, den äldre tillsammans med någon eller någon annan som svarat åt den äldre.

Särskilt boende

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? Socialstyrelsen, 2020.

Möjlighet att träffa läkare

Ett problem som uppmärksammats särskilt under våren 2020 är att det har varit svårt för äldre personer på särskilda boenden att få träffa läkare vid behov.

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har genomfört en tillsyn på samtliga äldreboenden för att undersöka om personer som bor där under pågående pandemi, får individuell bedömning av läkare och om de får vård och behandling i enlighet med den bedömningen [6].

I den här undersökningen har frågan *Hur lätt eller svårt är det att få träffa läkare vid behov?* liksom de andra frågorna i enkäten ställts likadant sedan 2013.

De är inte formulerade och ställda för att specifikt spegla situationen avseende covid-19.

Av de äldre i SÄBO som har svarat på enkäten år 2020, så svarar den största andelen i likhet med tidigare år, att det är mycket lätt eller ganska lätt att få träffa läkare vid behov.

Jämfört med föregående år så är det i år en större andel äldre personer som bor i SÄBO som svarat att det varken är lätt eller svårt att få träffa läkare vid behov, i övrigt är det inga skillnader jämfört med 2019.

Men det är möjligt att äldre personer, som bor i SÄBO och som under våren har varit sjuka i covid-19 eller något annat, inte har kunnat svara på årets enkät.

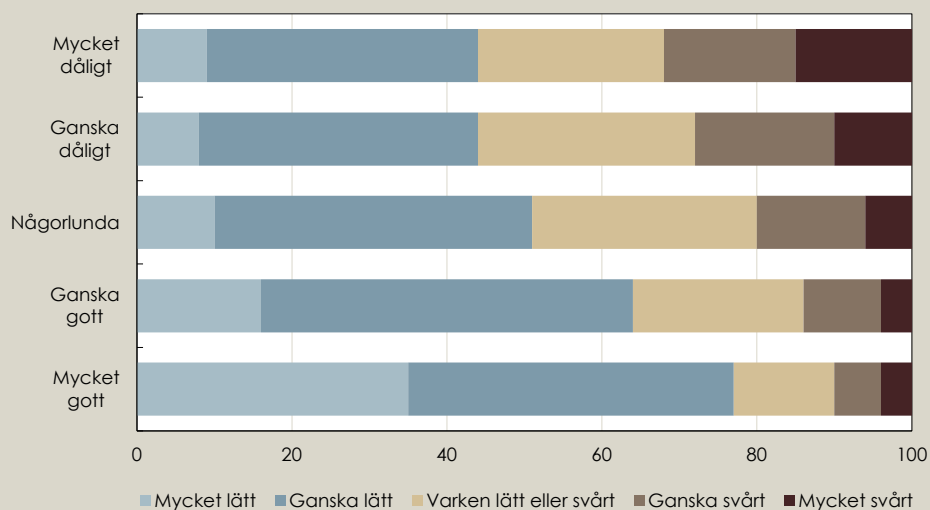
Tabell 9. Andel (%) respondenter som svarat på frågan om det är lätt eller svårt att få träffa läkare vid behov – särskilt boende för äldre, åren 2018–2020.¹

Svarsalternativ	Särskilt boende		
	2018	2019	2020
Mycket lätt	12	12	12
Ganska lätt	42	42	41
Varken lätt eller svårt	25	25	26
Ganska svårt	14	14	14
Mycket svårt	7	7	7

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? Socialstyrelsen, 2018–2020.

Sammantaget upplever de flesta av dem som bor på SÄBO att det är ganska lätt att få träffa läkare vid behov. Men det är relevant att titta på hur det fördelar sig efter hur de svarat på frågan om sitt allmänna hälsotillstånd. Det är en större andel av dem som svarat att deras allmänna hälsotillstånd är mycket gott eller ganska gott som upplever att det är lätt att få träffa läkare vid behov jämfört med dem som bedömt sitt allmänna hälsotillstånd som mycket dåligt eller ganska dåligt.

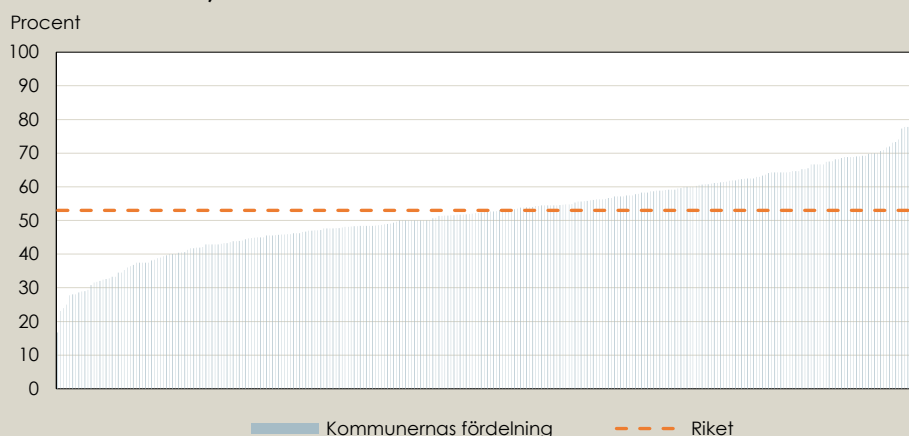
Figur 2. Andel (%) respondenter som svarat på frågan hur lätt eller svårt är det att få träffa läkare vid behov, efter hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd – särskilt boende, år 2020. ¹

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? Socialstyrelsen, 2020.

Frågan om hur lätt eller svårt det är att få träffa läkare vid behov varierar 69 procentenheter mellan kommunerna. I den kommun där störst andel har svarat något av de positiva svarsalternativen (mycket lätt eller ganska lätt) så är det 86 procent som svarat att det är mycket eller ganska lätt. I den kommun som har den minsta andelen som har svarat positivt så är det 17 procent som har svarat att det är mycket eller ganska lätt att få träffa läkare vid behov.

Figur 3, Andel (%) respondenter som svarat att det är mycket lätt eller ganska lätt att få träffa läkare vid behov, fördelat efter kommun – särskilt boende, år 2020. ¹

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen, Socialstyrelsen.

Kvalitetsgranskning

I tabellerna är siffrorna avrundade till närmaste hela procent vilket innebär att en skillnad som ser ut att vara på en procentenhet ibland kan vara mindre eller större än en procentenhet.

I detta faktablad kommenteras endast skillnader mellan år eller grupper (hemtjänst och SÄBO) om skillnaden är statistiskt säkerställd. Över tid kan även små skillnader vara av intresse även om de inte är statistiskt säkerställda, då de kan visa på en trend.

För att få en uppfattning om hur pass väl de som svarat representerar hela målgruppen kan man jämföra hur väl respondenternas bakgrundsinformation stämmer överens med populationens. I Metodbeskrivningen under ”Tillhörande dokument och bilagor, tabell 7”, jämförs rampopulationen och responenterna uppdelade på kön och ålder. I tabellen framgår att andelen kvinnor och män som har svarat inte skiljer sig från populationen. Gruppen som är 85 år och äldre är något överrepresenterade jämfört med hur många det finns i den åldersgruppen i hela populationen och så har det varit även tidigare år. Både årets och tidigare års undersökningar har visat att de som är 80 år och äldre generellt svarar mer positivt på de flesta fråga än de yngre åldersgrupperna.

Bortfallet i denna undersökning är troligen alltid systematiskt på så sätt att det är fler av de som är friskare som svarar. I år är denna skevhet troligen än starkare eftersom resultatet visar att det är en större andel som har svarat själva och eftersom vi vet att det är en större andel av de som svarar själva, både i år och tidigare år, som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som ganska eller mycket gott. Detta tyder på att äldre personer med sämre hälsa är mer underrepresenterade i årets undersökning jämfört med tidigare år och att årets resultat därför bör tolkas med försiktighet.

Referenser

1. Folkhälsomyndigheten. Nyheter och press – Flera tecken på samhällsspridning av covid 19 i Sverige. [Elektronisk resurs] 2020-03-10. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/mars/flera-tecken-pa-samhallsspridning-av-covid-19-i-sverige/>
2. Regeringen. Pressmeddelande – Nationellt besöksförbud på äldreboenden. [Elektronisk resurs] 2020-03-31. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/03/nationellt-besoksforbud-pa-aldreboenden/>
3. Folkhälsomyndigheten. Folkhälsorapportering – Självskattat allmänt hälsotillstånd. [Elektronisk resurs] 2020-09-13. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/tolkad-rapportering/folkhalsansutveckling/resultat/halsa/sjalvskattat-allmant-halsotillstand/>
4. Våga tala om psykisk ohälsa – Till dig som är äldre eller är närstående till en äldre person. Socialstyrelsen; 2019.
5. Statistiska centralbyrån. Hitta statistik – Fyra procent är socialt isolerade. [Elektronisk resurs] 2020-09-16. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2019/fyra-procent-ar-socialt-isolerade/>

6. Inspektionen för vård och omsorg. Publicerat material – IVO fördjupar granskning av vård och behandling på särskilda boenden för äldre. [Elektronisk resurs] 2020-09-13. <https://www.ivo.se/publicerat-material/nyheter/2020/ivo-fordjupar-granskningen-av-var-d-och-behandling-pa-sarskilda-boenden-for-aldre/>

Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?

Syftet med undersökningen är dels att ge enskilda äldre en röst, dels att ta fram kvantitativa mått på äldreomsorgen utifrån ett brukarperspektiv. Det möjliggör att utfallet av insatser kan mätas och jämföras och därmed även utvärderas och utvecklas i linje med vad personer som tar emot omsorg tycker.

Datakälla: Enkät Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2020.

Mer information

Du hittar metodbeskrivning, enkäter, tabellbilaga på nationell nivå samt alla resultat i Excelfiler som redovisas på enhets-, kommun-, läns- och riksnivå här:

<https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/oppna-jamforelser/soci-altjanst/aldreomsorg/vad-tycker-de-aldre-om-aldreomsorgen/>

Enhetsundersökningen om äldreomsorg och kommunal hälso- och sjukvård genomfördes inte år 2020 men resultaten för 2019 finns här:

<https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/oppna-jamforelser/soci-altjanst/aldreomsorg/hemtjanst-och-sarskilt-boende/>

Titta gärna också på Öppna jämförelser, Vård och omsorg om äldre som publiceras årligen för en mer heltäckande bild av äldreomsorgen:

<https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/oppna-jamforelser/soci-altjanst/aldreomsorg/>

Äldreguiden – webbverktyget där det varit möjligt att göra jämförelser av hemtjänst och äldreboenden, är stängd tills vidare. Vi arbetar på att så snart som möjligt hitta en lösning för att presentera uppgifterna på ett jämförbart sätt.

Kontakt:

Michaela Prochazka

E-post: michaela.prochazka@socialstyrelsen.se

Telefon: 075-247 30 84